

KENTSEL ARKEOLOJİK SİTLERİN TANIMLANMASI VE KAVRAMSAL OLARAK İRDELENMESİ

Identification and Conceptual Analysis of Urban Archaeological Sites

Perihan DÖNERTAŞ¹, Yaşar Selçuk ŞENER²

ÖZ

Kentsel arkeolojik alanlar, tarihi, geleneksel ve modern unsurları bünyesinde barındırabilen çok yönlü bileşenlerdir. Bu bileşenleri oluşturan parçaların korunarak devamlılığının sağlanması, hassas bir koruma planlaması ve interdisipliner bir çalışma ile yapılabilir. Modern yaşantının sürdürüldüğü kentlerdeki arkeolojik kalıntılar ve geleneksel yapılar birbirlerini tamamlayabilmelidir. Farklı dönemlerin ve yaşam tarzlarının izlerini görebilmek, koruyup yaşatabilmek için iyi bir tarihi araştırmanın yanı sıra alanın mevcut özelliklerinin analiz edilmesi gerekir.

Kentsel arkeolojik alanlar, farklı zamanlara ait kültürlerin izlerini taşırlar bu da her kentin kendine has özellik barındırmasında önemli rol oynar. Bu özellikler kentin kimliğini ve hafızasını oluşturur. Kentlerdeki yerleşim alanları içerisinde ortaya çıkan ve arkeolojik doku barındıran alanlar genellikle arkeolojik sit olarak koruma altına alınmaktadır. Bazen geleneksel yapıların da birlikte yer aldığı bu alanlar, çoğu zaman Kentsel ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenmekte, koruma ve kullanma dengesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak bu arkeolojik alanlar ve kentsel alanlar farklı koruma ve çalışma dinamikleri olan dokulardır ve bu nedenle aynı alanda farklı koruma ve kullanım şartlarına sahiptirler. Bu sebeple Modern yerleşimin devam ettiği alanlarda ortaya çıkan arkeolojik unsurlar ve geleneksel sivil mimarlık örneklerinin bulunduğu alanlar Kentsel Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenmeli ve doku yoğunluğu ve niteliği doğrultusunda kendi içerisinde derecelendirilmelidir. Bu çalışmada, arkeolojik doku barındıran kentsel alanlara ilişkin mevcut tanımların kavramsal olarak, önerilerin de kuramsal olarak irdelenmesi ve kentsel arkeolojik sit kavramının daha yaygın olarak kullanılmasının sağlanması amaçlanmıştır.

ABSTRACT

Urban archaeological sites are multifaceted components that can incorporate historical, traditional and modern elements. The preservation and continuity of these components can be ensured through sensitive conservation planning and interdisciplinary work. Archaeological remains and traditional buildings in modern cities should complement each other. In order to be able to see the traces of different periods and lifestyles, and to preserve and protect them, it is necessary to analyze the current characteristics of the area as well as a good historical research.

Urban archaeological sites bear the traces of cultures from different times, which plays an important role in the unique characteristics of each city. These features form the identity and memory of the city. Areas that emerge within the settlement areas in cities and contain archaeological texture are generally protected as archaeological sites. These areas, which sometimes also include traditional buildings, are often designated as Urban and Grade III Archaeological Protected Areas, and a balance between conservation and utilization is tried to be achieved. However, these archaeological sites and urban areas are textures with different conservation and working dynamics and therefore have different protection and utilization conditions in the same area. For this reason, areas with archaeological elements and examples of traditional civil architecture in areas where modern settlement continues should be designated as Urban Archaeological Protected Areas and should be graded in line with the density and quality of the texture. In this study, it is aimed to examine the existing definitions of urban areas containing archaeological fabric conceptually and the proposals theoretically, and to ensure that the concept of urban archaeological site is used more widely..

Anahtar Kelimeler: Arkeolojik sit alanları, kentsel arkeoloji, koruma.

Keywords: Archaeological sites, urban archaeology, conservation.

1. ORCID: 0000-0001-9053-0192
2. ORCID: 0000-0003-4118-6262

1. Dr., perihan.donertas@gmail.com

2. Prof. Dr., Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, s.sener@hbv.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

Tourism, education, visual interaction, aesthetic concern, etc. can be counted among the answers to be given about why cultural assets are protected. However, the protection of elements in a cultural area is related to identity awareness. This brings further education. The education that a society will receive from cultural values can be done not by moving away from these values, but by creating a living space together. For this reason, it is necessary to ensure that people and cultural properties in living spaces that have been stratified over time can live together in harmony. However, these areas are quite open to destruction in terms of the components they contain. Accordingly, it is possible to examine the destructions in urban archaeological areas in three groups. These; we can classify them as natural-sourced destructions, those that occur with stratification over time, and those that occur during infrastructure works-urban development practices.

Many archaeological sites in our country are located in places where human life continues. Since the 1960s, such areas have been expropriated by moving the households living in these areas to another place¹. After this relocation practice, which is an important step in alienating archaeological sites and other cultural elements and seeing these areas only as objects to be protected and tabooing them, a suitable environment for scientific excavation and research studies can be provided. However, later on, it causes the perception that archaeological sites and cultural textures are only revived for scientific research and tourism concerns.

Urban archaeological sites will only be effective as long as their existing components are protected and their continuity is ensured by providing appropriate conditions. For this reason, while protecting cultural values, the life of people settled in these areas should not be made difficult. Only in this way can cultural consciousness be transferred from generation to generation and made permanent.

Although multi-layered areas in these areas are called identity zones, they are risk zones. In addition, if modern life continues, this situation increases the risk due to the compulsory infrastructure activities and development pressure required by modern life (Belge, 2017: 66). In order to minimize the risks on these areas, it is essential to produce the right plans and projects according to the characteristics of the area.

The implementation problems that we encounter in archaeological areas are actually due to the fact that the same methods and rules are valid in all archaeological areas. Although rural and urban archaeological sites are formations that require different interventions, their development and impact areas are also different. For this reason, solutions should be produced for this difficult situation that takes place or emerges in urban archaeological areas, which can relieve everyone affected as much as possible and ensure the protection and continuity of the area. In doing so, it is important that people who are truly committed to this work and who can be constructive are engaged. The joint participation and support of all stakeholders is required to avoid overly oppressive, rigid and unconstructive situations that can create problems rather than solutions.

Accordingly, in areas classified as Urban Archaeological Areas, it is necessary to make appropriate grading in line with the texture density and quality of the existing components in order to create a balance of protection and use. According to this; the areas where the archaeological properties and traditional civil architecture that exist in urban settlements or that have emerged for various reasons later on are found in the I., II. and III. Degree Urban Archaeological Site² and the works to be done here should be done in accordance with the protection and usage conditions to be determined according to the characteristics of the area.

¹ One of the most important examples of the relocation of village settlements on archaeological sites to another area by expropriation is Geyre Village in Karacasu District of Aydın Province. As a result of the relocation of the village located on the ancient city, scientific excavations and researches in the Ancient City of Aphrodisias were started and the Ancient City of Aphrodisias emerged today.

² The rating of urban archaeological sites is given in Table 3.1.

GİRİŞ

Arkeolojik sit alanları, insanların geçmiş dönemlerde iskân etmek için veya farklı amaçlarla kullandıkları, çeşitli nedenlerle bu kullanımların sona erdiği, bazen yerini ilerleyen dönemlerde farklı kültürlerle devrettiği yerlerdir. Terkedilmiş ya da üzerinde halen yaşantının devam ettiği kentlerde, varlığı önceden bilinen veya herhangi bir nedenle sonradan ortaya çıkan arkeolojik kalıntılar, diğer kent unsurları ile birlikte kentsel arkeolojik sit alanlarını oluştururlar.

Türkiye’de arkeolojik sitlerin yasal olarak tanımının yapıldığı 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda yer alan en önemli kavramlardan birisi olan arkeolojik sit, aynı kanunun 6. maddesinde Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları kategorisinde değerlendirilmiştir. Tarih öncesi devirlerden günümüze kadar ulaşmış arkeolojik kalıntıları bünyesinde barındıran ve bu bakımdan en zengin ülkelerden biri olan ülkemiz, arkeolojik eserlerin yoğun olmasının yanı sıra çeşitli olması açısından da büyük önem taşımaktadır. Bilimsel çalışmaların devam ettiği alanların yanı sıra, araştırılmayı bekleyen veya varlığı henüz bilinmeyen de vardır. Bu alanlardaki çalışmalar başlatılıncaya kadar tahrip olmalarının önüne geçebilmek için bazı önlemlerin alınması gereklidir.

1. Arkeolojik Sit Alanlarının Sınıflandırılması, Koruma ve Kullanım Şartları:

Kavramsal olarak Arkeolojik Sit, yazının icadından önceki zamanlara ait eski medeniyetlerden günümüze kadar geçen sürede ortaya konulan materyalin farklı disiplinlerde şekillenerek bir doku oluşturduğu ve insanlığa ait birçok bilgiyi kapsayan özellikli alanlardır. Tespiti yapılan bu alanların korunması gereklidir³. Tanımı yapılan bu özel alanlardaki koruma ve kullanım koşulları ise 658 sayılı İlke Kararı⁴ ile belirlenmiştir. 658 sayılı ilke kararı, arkeolojik sitlerdeki turizm rantının baskılarını engelleyebilmek ve koruma kullanma dengesini sağlayabilmek için kültür varlıklarını koruma yüksek kurulu tarafından alınmıştır (Ahunbay, 2010: 107).

Arkeolojik sitlerdeki koruma çalışmalarının ilk aşamalarından biri olan derecelendirme çalışmalarının doğru yapılması önemlidir aksi takdirde hak ettiği sit derecesinden daha aşağıda bir derecelendirme yapılması sonucu bu alanların imara açılması, koruma bütünlüğünün bozulmasına neden olacaktır (Ahunbay, 2010: 107).

Arkeolojik sit alanları I. derece, II. derece ve III. derece olarak sınıflandırılmış ve bu alanlara yönelik resmi mevzuatta⁵ koruma ve kullanım şartları belirlenmiştir. Buna göre;

I. derece arkeolojik sitler, katı koruma kuralları olan alanlardır. Bu nedendir ki bilimsel çalışmalar ve kazılar dışındaki uygulamalara izin verilmez ve imara açılmaz. Bu alanlarda yapılması zorunlu olan faaliyetler, sorumlu koruma bölge kurullarından izin alınarak yapılabilir. Kültürel faaliyetler kapsamında yapılması zorunlu olan bazı ünitelerin (gezi yolu, bilet gişesi, bekçi kulübesi, peyzaj düzenlemesi vb.) yapılması da yine aynı koruma bölge kurulunun iznine tabidir. Bu ünitelerin yapılabilmesine olanak sağlayan kıstas ise temel kazısı zorunluluğu olmamasıdır. Yapılabilecek diğer bir uygulama eğer mümkünse kadastro parsellerinde ayırma veya birleştirme işlemi ve halen kullanılmakta olan mezarlık alanlardaki gömü faaliyetlerinin devam ettirilmesidir. Madencilik faaliyetleri kesinlikle yasak olduğu taş, toprak, kum ve vb. alınmadığı bu alanlara endüstriyel atıklar da bırakılamaz. 2863 sayılı Kanun’un 6. maddesinde korunması gerekli kültür varlıkları kategorisinde ele alınan Höyük ve Tümülüslerin, yapılması muhtemel zirai uygulamalar kapsamında sürülmesi ve yeniden ağaç dikilmesi yasaklanmış ama önceden yani sit ilan edilmeden önce dikilmiş ağaçlardan ürün alınmasına herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir.

II. derece arkeolojik sit alanlarına ilişkin koşullar da 658 sayılı ilke kararı ile belirlenmiştir⁶. I. derece arkeolojik sit alanlarında uygulanan aynı kurallar geçerlidir. Ayrıca bu alanlarda sit ilanı yapılmadan öncesine ait devam etmekte olan yerleşim varsa yeni bir imar faaliyetine izin verilmeden, tescilsiz yapıların basit onarımlarına güncel koruma kuralları kapsamında izin verilebilmektedir.

Arkeolojik kalıntıların yoğunluğu ve niteliği açısından bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak bu alanlarda tanıtım, koruma ve depolama faaliyetlerinin uygun koşullarda yapılabilmesini sağlayabilmek adına,

³ 14/07/2004 tarih ve 5226 sayılı kanun değişikliği ile söz konusu tanıma, "kültür varlıklarının yoğun bulunduğu ve sosyal yaşama konu olmuş veya" ifadeleri eklenerek sit tanımının kapsamı netleştirilmeye çalışılmıştır.

⁴ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05/11/1999 tarih ve 658 sayılı Arkeolojik Sitler Koruma ve Kullanma Koşullarına ilişkin İlke Kararı.

⁵ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 tarih ve 658 sayılı ilke kararı.

⁶ 658 sayılı ilke kararı dışında, bazı özel uygulamalar için ayrı koşulların belirlendiği ilke kararları da mevcuttur.

çalışmalarını sürdüren kazı heyetinin uygun görüşleri ve ilgili koruma bölge kurulunun özel izni ile bazı ünitelerin (depo, kazı evi, geçici sergi alanları vb.) yapılması uygun bulunmuştur⁷.

Arkeolojik yapı ve kalıntı yoğunluğunun I. ve II. dereceye göre daha az olduğu alanlar olarak tanımlayabileceğimiz diğer bir grup ise III. derece arkeolojik sitlerdir. Bu alanlar koruma şartları ve kullanım esasları bakımından diğer iki guruba oranla daha esnek olarak nitelendirilebilir. Sit ilan edildikten sonra belirlenen geçiş dönemi yapılaşma şartları ya da koruma amaçlı imar planı hükümleri doğrultusunda bazı uygulamalara izin verilir. I. ve II. derecelerden farklı diğer bir husus ise bu alanlarda kamu yararı gözetilerek güneş enerjisi santrali kurulmasına izin verilebileceği gibi su ürünleri yetiştirmek için de tesis kurulması mümkün olabilmektedir.

III. derece arkeolojik sit alanlarında, 658 sayılı ilke kararının 3/c maddesi doğrultusunda alanda yapılacak müdahalelerden önce müze denetimi ve ilgili koruma kurulu kararının olması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu koşul, alanların denetimsiz bir şekilde imara açılması veya diğer inşai faaliyetlerin gelişigüzel yapılmasını önlemek açısından önemlidir (Kortanoğlu 2013: 276).

Türkiye genelinde derecelerine göre arkeolojik sit alanları	Sayısı
1.Derece arkeolojik sit alanı	14.388
2.Derece arkeolojik sit alanı	871
3.Derece arkeolojik sit alanı	2.842
Karma dereceli arkeolojik sit alanı (1+2, 1+3, 2+3 ve 1+2+3. dereceli olanlar)	2.625
Derecelendirme çalışmaları devam eden arkeolojik sit alanı	786
Toplam	21.512

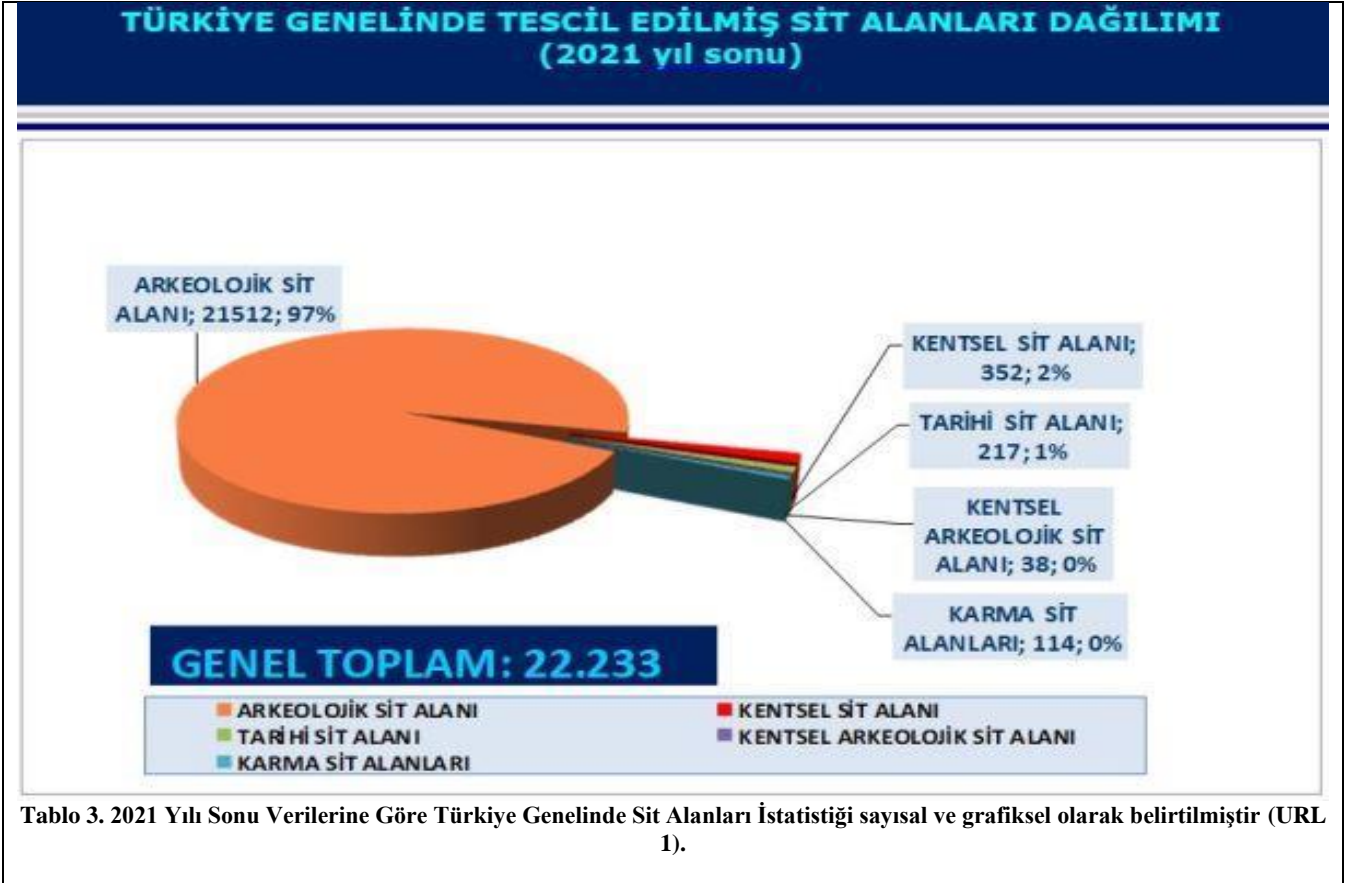
Tablo 1. 2021 Yılı Sonu Verilerine Göre Türkiye Genelinde Arkeolojik Sit Alanları İstatistiği (URL 1).

Tablolar incelendiğinde (Tablo 1, 2 ve 3), arkeolojik sitlerin (I., II. ve III. derece) sayısının 21.512 ve %97'lik bir dilime sahip olduğu görülmektedir. Yüzdeler dilimde %0,38'lik bir oranla oldukça küçük bir dilime sahip olmasına rağmen, henüz tam olarak anlaşılmadığı için yaygın olarak uygulanamayan ancak tanımlanarak uygulanabilmesi halinde oldukça yüksek bir orana sahip olabilecek diğer önemli grup ise Kentsel Arkeolojik Sit alanlarıdır.

⁷ 11/06/2006 tarih ve 26195 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 03/05/2006 tarih ve 714 sayılı İlke Kararı.

Türkiye genelinde sit alanları	
Sit türü	SAYISI
Arkeolojik sit alanı	21.512
Kentsel sit alanı	352
Tarihi sit alanı	217
Kentsel arkeolojik sit alanı	38
Karma sit alanları	
Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı	56
Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı	18
Arkeolojik-Tarihi-Kentsel sit alanı	6
Tarihi ve Kentsel Sit Alanı	34
Toplam	114
Toplam	22.233

Tablo 2. 2021Yıl Sonu Verilerine Göre Türkiye Genelindeki Sit Alanları İstatistiği (URL 1).

2. Kentsel Arkeolojik Sit ve Kavramsal Olarak Tanımı:

Kentsel arkeolojik sit alanları yerleşimin devam etmekte olduğu alanlarda artık devam etmeyen, yaşamayan bir kültüre ait izlerin görülebildiği alanlardır. Bu alanlardaki arkeolojik ve kentsel değerlerin korunması ve sunumu, çağdaş yaşantı içerisindeki koruma kullanma dengesinin sağlanması ve bu öğelerin yaşam içerisindeki rollerinin belirlenmesi kentsel arkeolojiyi oluşturur (Madran, Özgönül, 2005: 29).

Kentsel arkeoloji sadece bilinen arkeolojik kazı tekniklerinin kentsel alanlarda uygulanması demek değildir. Bu alanlar içerisinde elde edilen tüm verilerin (kurtarma kazıları, sondaj kazıları, tarihi yapılar, kullanılan veya kullanılmayan duvarlar vs.) anlamlı bir bütünlük içerisinde yorumlanmasıdır (Tuna, 2000: 10). Bu nedenle alana özel koruma kullanma koşullarının uygulanması ve disiplinler arası çalışma yapılabilmesi, ortaya çıkacak sonuçlar açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu alanlar, günümüz kentlerinin altında kalmış olmaları ve içerdikleri zengin ve ilgi çekici konuları sebebiyle, insan yaşamına ve değerlerine ilişkin konularda önemli içeriğe ve etkiye sahiptirler. Geçmişten günümüze uzanan değerler bütünü parçaları ancak bir araya geldiğinde bir anlam kazanabilmekte ve toplumsal açıdan bilinçlenme sürecinin hızlanmasını sağlayabilmektedir (Tuna, 2003: 88).

Ülkemizde yetersiz olan kentsel arkeolojik veri tabanı nedeniyle, yoğun yapılaşma baskısı altında kalan bu alanlardaki koruma çalışmaları, III. Derece arkeolojik sit alanı ilan edilerek ilgili müze müdürlükleri tarafından yapılmaya çalışılmaktadır. Bu yaygın yöntemin halen kullanılıyor olmasının nedeni ülkemizdeki mesleki guruplar arasındaki iş birliği eksikliği olduğu söylenebilir (Belge, 2004: 48).

3.1 Kentsel Arkeolojinin Ortaya Çıkışı ve Tarihçesi:

İnsanlar tarih boyunca çoğunlukla aynı yerlerde iskân etmeyi tercih etmiştir. Bunun sonucu olarak farklı dönemlerde aynı yerlerde ya da birbirine yakın yerlerde kurulan yerleşim alanları oluşmuştur. Bunun sebebi çoğu zaman su kaynaklarına yakın olması, stratejik konumu, iklimi gibi nedenlerdir. Bunların dışındaki diğer bir etken ise konut yapımında en etkili hususlardan olan inşaat malzemesine olan yakınlıktır. Bu etkenlerden birinin veya birkaçının değişikliğe uğraması o alandaki yerleşimi de olumlu ya da olumsuz yönde etkilemiştir. Günümüzde harabe olarak adlandırılan ve ören yeri kategorisinde değerlendirilebilecek bazı alanlar (Ephesos, Miletos vb.) bu etkenlerin olumsuz yönde değişmesi neticesinde yerleşimin sona erdiği alanlardır⁸ (Sevin, 1995: 27). Bunun yanında ise yerleşimin önemli ölçüde kesintiye uğramadan devam ettiği ve günümüzde de halen modern yaşantının sürdürüldüğü alanlar ise oldukça fazladır.

Kentleşme eğilimi gösteren modern toplumun tarihe ve geçmişe olan ilgisi zamanla artmış bunun sonucunda da arkeoloji bilimi gelişmiştir. Kentsel arkeoloji çalışmalarının başlangıcı sayılabilecek olan çalışmalar, 1870’li yıllarda Oslo kentinde yapılan inşaat çalışmaları sırasında ortaya çıkan Orta Çağ Oslo’suna ait kalıntıların ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Daha sonra ilk çalışmalar arasında sayılabilecek olan Rusya’nın kuzeybatısında bulunan Novgorod kentinde yapılan çalışmalarıdır⁹. II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkilerinin en çok görüldüğü ülkelerden olan Sovyetler Birliği’nin batı kesimleri, Almanya ve Polonya¹⁰ gibi ülkelerde modern kent arkeolojisi çalışmalarının ilk önemli sonuçları alınmıştır (Tuna, 2000: 7).

Avrupa’da tarihi alanları koruma çabası 19. yüzyılda ortaya çıkmış ve 1931’deki Atina Konferansı ile geliştirilmiştir. Kentsel ve kırsal koruma anlayışı ise 1945’li yıllardan sonra hız kazanmış ve II. Dünya Savaşı’nın neden olduğu yıkımın ardından iyileştirme çalışmaları için oldukça çaba harcanmıştır. 1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü ise Anıt kavramının ortaya çıkması ve tarihi alanların çevresi ile bir bütün olarak korunması gerekliliği ilkesi sayesinde koruma kavramı açısından çok büyük bir atılım gerçekleştirilmiştir (Ahunbay, 2017: 118). Bu konuda- kültürel mirasın korunması- yasal ve yönetsel açıdan gelişmiş ülkelerden

⁸ Bu büyük antik kentlerin, Büyük Menderes nehrinin getirdiği alüvyonlar sonucunda dolarak topraklarının kullanılamaz hale gelmesi neticesinde terkedilerek ıssızlaştıkları bilinmektedir (Sevin,1995:27).

⁹ 1932 yılından itibaren sürekli kazılan ve 28 yapı evresi belirlenen bu tarihi yerleşim kesintisiz tarihi gelişim verileri olması nedeniyle kent arkeolojisinin en iyi örneklerinden birini temsil eder (Tuna, 2000: 7).

¹⁰ Polonya’nın Baltık kıyısında yer alan Gdansk kentinde yapılan çalışmalar 10. yy.’ın sonlarından 14. yy.’ın başlarına kadar olan döneme ait 17 ayrı kültür katmanı ortaya çıkmıştır.

olan Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde kentsel arkeoloji interdisipliner bir çalışma şekli olarak önem kazanmıştır (Belge, 2004: 48).

II. Dünya Savaşının yol açtığı tahribatin onarılması sürecinde ortaya çıkan kentsel arkeoloji kavramı, zamanla çok katmanlı kentleri inceleyen bir disiplin haline dönüşmüştür (Belge, 2004: 48). Avrupalı devletlerin tarihi kimliklerinin korunması ve bu kimliğin gelecek kuşaklara aktarılması kaygısının sonucunda II. Dünya Savaşı sonrasında sistemli ve düzenli araştırmalar ile kazı çalışmaları ve yayınlar yapılmıştır (Karabağ, 2008: 16). İngiltere, 1960'lı yıllarda yapmış olduğu çalışmalarla kentsel arkeoloji alanında ilk uygulamayı yapan ülkedir. Onu Fransa, İtalya, İspanya ve Almanya takip eder (Karabağ, 2008: 41).

II. Dünya Savaşının yıkıcı etkilerinden sonra 1960'lı yıllarda Avrupalı devletler tarafından başlatılan kentsel arkeoloji çalışmaları, İngiltere ve Fransa'da savaşın yıkımından en çok etkilenen şehirlerde başlatılmıştır. Bu çalışmalar kent kimliğine ve toplumsal bilincin oluşmasına oldukça katkı sağlamış ve günümüz Avrupa kentlerinin oluşmasını desteklemiştir (Tuna, 2003: 88). Bu çalışmaların patlama noktasını ise 1970'li yıllarda İngiltere'de Winchester ve York kentlerinde gerçekleştirilen çalışmalar oluşturur. Maddi açıdan bir destek bulamamış olsalar da kamuoyu tarafından desteklenmişlerdir (Tuna, 2000: 9). Asıl amaç savaşın yıkıma uğrattığı yerlerde yoğun inşaat faaliyetleri sırasında kültür katmalarının yok olmasını önlemektir (Tuna, 2000: 10).

Kentsel arkeolojinin temelleri 20.yüzyılın ikinci yarısında II. Dünya savaşından sonra tahrip olan Avrupa'da yine Avrupalı Devletler tarafından atılmış olsa da ülkemizde 20.yüzyılın sonlarına doğru bu kavram kullanılmaya ve kabul görmeye başlamıştır. Türkiye'nin II. Dünya Savaşına girmemesi ve dolayısıyla savaşın neden olduğu yıkımlardan etkilenmemesi batı ülkelerinde oluşan tarihi sit kavramının dışında kalmasına neden olmuştur. Koruma ve sit kavramları 1970'li yıllarda gündem olmaya başlamış, 1967 yılında resmi olarak kabul edilen Venedik Tüzüğü sonrasında kentsel sit araştırmalarına başlanmıştır (Eres, 2016: 83).

Avrupa'da modern anlamda 1960'lı yıllarda başlayan, 1970'li yıllarda Avrupa gündeminin bir parçası haline gelen ve ülkemizde de 1990'lı yıllarda gelişmeye başlayan kent arkeolojisi kavramı (Özcan, 2006: 683), kentlerde başlayan yoğun yapılaşmalar sonucunda oldukça artmış ve bunun sonucunda yapılan kurtarma kazıları ve belgeleme çalışmaları, kamuoyu ilgisi ile birlikte oldukça artarak kentlerin tarihine ışık tutmuşlardır (Tuna, 2003: 88). İlk dönemlerde sadece kent içinde yer alan arkeolojik alanları ve bu alanlardaki çalışmaları ele alan kent arkeolojisi daha sonraki dönemlerde gelişerek bütüncül bir yaklaşım haline gelmiş ve kent içinde yer alan tüm unsurların birlikte ele alınmasını sağlamaya çalışmıştır (Karabağ, 2010: 31).

Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa konseyi tarafından, 1992 yılında Malta'da imzalanan "Avrupa Arkeoloji Mirasının Korunması Sözleşmesi" aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Avrupa ülkeleri ile birlikte imzalanmıştır. Bütünleşik koruma esasına dayanan kurallar çerçevesinde, kamusal fayda bulunan plan ve proje çalışmaları yapılırken kültürel mirasın en az oranda olumsuz etkilenmesi öngörülüp kentsel arkeolojik varlıkların, zorunlu altyapı uygulamaları icra edilirken kentsel doku ile uyumunun sağlanması amaçlanmıştır (Tuna, 2000: 12). Sözleşmenin birinci maddesinde, arkeolojik varlıkların kendi doğal çevresi içerisinde korunması ve araştırılması halinde temel bilgi kaynağı olabileceği belirtilerek üye ülkeler tarafından, belirlenen kültürel varlıklar koruma altına alınmışlardır (Tuna, 1998: 40).

3.2. Koruma Mevzuatında Kentsel Arkeolojinin yeri:

Türkiye'de yasal çerçevede ilk olarak 1993 yılında 338 sayılı ilke kararı ile kentsel arkeolojik sit kavramı tanımlanmış ve 2012 yılında değin güncellenerek 37 sayılı ilke kararı ile sonradan (doğal afetler ve altyapı-yeni yapılanma çalışmaları sırasında) ortaya çıkan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesine ilişkin hususlar belirlenerek özellikle ortaya çıkan buluntuların in situ olarak korunması ve sergilenmesi gerektiği ile ilgili konu vurgulanmıştır¹¹. Söz konusu hususlar aslında 1992 yılında imzalanan arkeolojik mirasın korunmasına ilişkin Avrupa sözleşmesinde de dile getirilmiştir. Buna göre; arkeolojik varlıkların envanter

¹¹ Kentsel Arkeolojik Sit Alanlarına ilişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun bu alanlardaki koruma ve kullanım koşullarına ilişkin yayınlamış olduğu ve yürürlükten kaldırılan başka ilke kararları da mevcuttur. Bunlar; 19.04.1996 tarih ve 419 sayılı İlke Kararı, 14.07.1998 tarih ve 594 sayılı İlke Kararı, 05.11.1999 tarih ve 658 sayılı İlke Kararı (bu ilke kararı halen yürürlükte olup, sadece Kentsel Arkeolojik Sit Alanlarına ilişkin hükümleri iptal edilmiştir).

çalışmalarının yapılması, arkeolojik rezerv alanlarının bırakılması, in situ koruma yapılması ve arkeolojik alanların halka açılması gereklidir (Belge, 2017: 62).

1993 yılından bu yana değişik ilke kararları ile Kültür ve Turizm Mevzuatı içerisinde değinilen kentsel arkeolojik sit, yapılan çalışmalara rağmen ülkemizde tam anlamıyla anlaşılammıştır. Bu nedendir ki sayısal olarak değerlendirildiğinde¹² diğer arkeolojik sit alanlarına oranla sayısı oldukça düşüktür.

Kentsel arkeolojik sit alanları, 1993 yılından bu yana yasal mevzuat çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır. Bu gelişmeleri 1993 tarih ve 338 sayılı ilke kararı, 05.11.1999 tarih ve 658 sayılı ilke kararı, 15.04.2005 tarih ve 702 sayılı ilke kararı olarak sıralayabiliriz.

Yürürlükte olan 702 sayılı İlke Kararı incelendiğinde; bu alanlarda bilimsel arkeolojik kazı çalışmaları ve sonrasında yapılacak olan onarım ve sergileme çalışmalarının sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için planlama çalışmalarının oldukça hızlı bir şekilde yapılması, planlama çalışmaları bitmeden hiçbir şekilde uygulama yapılmaması ve çalışmalar yapılırken de söz konusu alandaki fonksiyon verilen uygulamaların alan ile uyumlu olması gerektiği belirtilmiştir.

Gerekli altyapı çalışmaları projelendirilirken, toprak altında veya üstünde yer alan kültür tabakalarına zarar verilmemeli ve bunların korunarak değerlendirilmesine yönelik çözümler üretilmelidir. Yapılması planlanan yapılar, mevcut geleneksel doku ile hem görünüm hem de yükseklik olarak uyumlu olmalıdır. Bu alanlar içerisinde yıkıntı halde, korunması gerekli bir kültür varlığı bulunuyorsa ve o alanın tarihsel kimliğine önemli bir katkı sağlayacağı düşünülüyorsa temellerine ilişkin iz olması şartı ile eldeki somut veriler ışığında (resim, çizim, gravür vb.) projeleri hazırlanarak konu değerlendirilebilir. Ayrıca tek yapı kategorisinde kültür varlığı özelliğindeki yapılar ve kalıntıları da ilgili koruma kurullarınca değerlendirilip onarılabileceği gibi tescilli olmayan ancak kentsel doku ile bir uyum ve bütünlük sağlayan diğer yapı elemanlarının da projelendirilmesi koşuluyla onarılabilmesi gerekir.

Yürürlükteki yasal mevzuata göre arkeolojik sit alanlarındaki koruma ve kullanım koşulları derecelendirme yapılarak oluşturulmuştur. Ancak kentsel arkeolojik sit alanlarının tek başlık altında değerlendirildiği ve tüm bu alanların kısıtlı bir koruma kullanım tanımı çerçevesinde ele alındığı anlaşılmaktadır.

Kentlerdeki arkeolojik alanlar, geleneksel mimari dokunun olduğu katmanlı bir yapılaşma içinde ortaya çıkabileceği gibi sadece modern yapılaşmanın bulunduğu alanlarda da¹³ görülebilmektedirler. 20. yüzyılın başlarında, nüfusun az olması ve bayındırlık projelerinin bulunmaması nedeniyle inşai faaliyetlerin olmamasından kaynaklı, kentsel arkeolojik alanlarda önemli bir tahribat durumu söz konusu değildi. Son yıllarda artan inşai ve fiziki çalışmalar neticesinde ortaya çıkan arkeolojik kalıntıların ışığında bu alanların nasıl korunup değerlendirileceğine koruma kurulları karar vermektedir. Arkeolojik kalıntıların in situ olarak korunmaları önemlidir. Bu nedenle tespit edildikleri yerlerde koruma altına alınmaktadır. (Ahunbay, 2010: 105-106), (Tuna, 1998: 42).

3.3. Kentsel Arkeolojik Sitlerin Belirlenmesi, Korunması ve Kullanımlarının İrdelenmesi:

Kentsel arkeolojinin doğru ve bilimsel esaslara uygun bir şekilde yapılabilmesi için öncelikle disiplinler arası bir çalışma planının yapılması şarttır. Herhangi bir nedenle ortaya çıkan arkeolojik veriler neticesinde, ilgili mesleki gurupların yani arkeolog, mimar, sanat tarihçisi, şehir plancısı ve ilgili diğer mesleki kuruluşların ortak bir çalışma ile hazırlayacak oldukları planlama sonucunda, söz konusu kent veya alanda koruma ve kullanma tedbirleri alınmış olacaktır. Bu nedenle özellikle altyapı ve imar faaliyetlerinin birinci elden uygulayıcısı ve denetleyicisi pozisyonunda olan yerel idareler, ilgili meslekleri bünyesinde istihdam edebilmelidir. Özellikle kentsel ve arkeolojik dokunun yoğun olarak görüldüğü tarihi kentlerde bu konuya karşı yerel yönetimlerin daha hassas yaklaşması, yapıcı ve çözümleyici bir sistem oluşturması gereklidir.

Bir alanın kentsel arkeolojik sit potansiyelinin olup olmadığı saptanırken, kent tarihi ile ilgili her belge, kentsel yapının geçirdiği tüm aşamalar (tarihsel, arkeolojik, epigrafik ve topoğrafik açıdan) incelenmeli, bu alanlarda

¹² Bkz. Tablo 3.

¹³ Çoğu zaman bu tür alanlardaki geleneksel mimari ve tescilli yapılar genellikle zaman içinde bilinçsiz yapılaşma ve rant kaygısının getirileri neticesinde zamanla yok olmuş veya tahrip edilmişlerdir.

gerçekleştirilen inşai ve fiziksel faaliyetler belgelenerek kayıpların ve korunmuş olanların oransal durumu ve bunlarla ilgili nasıl koruma uygulamaları yapılabileceği hesaplanmalıdır (Tuna, 2003: 90).

Kentlerdeki arkeolojik yapı kalıntıları, devam eden yaşantının sonucu olarak, sonradan bu alanda yapılmış başka bir yapının zemini, yapı taşı veya süsleme unsuru olarak kullanılmış olabilir. Bu alanlarda arkeolojik sondaj yapmak bazen gerekli olmayabilir ancak toprak üzerinde herhangi bir bulgu gözlemlenmeyen kısımlarda ise arkeolojik alanların tespit edilmesine yönelik uygulamalar yapılabilir (Tuna, 2000: 11). Tespit çalışmaları neticesinde Arkeolojik doku üzerindeki modern yapılaşmanın olduğu alanlar, arkeolojik doku üzerindeki geleneksel yapılaşma ve arkeolojik doku üzerindeki boş alanlar veya meydanlar gibi sınıflandırmalar yapılarak karakter bölgeleri ortaya çıkabilecektir.

Tarihi yapılardan oluşan korunabilmiş kentsel dokular, toprak üstünde ve altında yer alan tüm unsurlarla birlikte değerlendirilmesi gereken bütünün parçalarıdır. Çoğu zaman yer üstünde şekillenen sokak ve kadastro düzeni, yer altında yer alan arkeolojik kalıntıların durumuna göre şekil almış olabilir. Farklı tarihi dönemlerde bile (Osmanlı yapıları Bizans yapılarının izleri üzerine kurulmuşlardır) izler birbirini takip etmişlerdir. Bu nedenle yapı ve şekiller iyi izlenmeli, alanın verdiği mesajlar analiz edilebilmelidir (Tuna, 2003: 89).

Modern yerleşim alanları içerisindeki arkeolojik kalıntıların yanı sıra, geleneksel dokunun da birlikte gözlemlendiği alanlara özel bir planlama ve koruma modeli olmalıdır. Aksi halde yapılan uygulamalar (altyapı, yeni yapılanma vb.) sırasında hangi varlığın daha önemli olduğu ve korunması gerektiği ile ilgili bir ikilem ile karşılaşılması kaçınılmaz bir durumdur. Buna karar verecek olan otoritenin, halkın yaşantısına etki eden faktörleri göz önünde bulundurarak korunacak olan dönemin ya da dönemlerin hangisi ya da hangileri olacağına karar vermesi gerekir. Bu aşamada işlerin kolaylaşması ve daha planlı bir çalışma yapılabilmesi için işlerin karmaşık ve özensiz bir hale gelmesini beklemeden uygun teşhis, tanımlama ve bunların ardından da alanın özellikleri doğrultusunda planlama yapılması uzun vadede sürdürülebilir yaşantı açısından oldukça önemlidir.

Her türlü arkeolojik alanda olduğu gibi kent içlerinde yer alan arkeolojik alanların korunması öncelikli olarak toplumsal bilinç ile ilgili bir durumdur. Bu durum uygulama durumuna göre bir sorun ya da yaşam biçimi haline gelebilir. Koruma ve entegrasyonun pozitif bir şekilde başlaması ve devam edebilmesi için bazı bileşenlerin bir araya gelmesi gereklidir. Bunların en önemlileri, finansal destek, toplum bilinci ve bunu oluşturacak gerekli eğitimidir. Bu bileşenlerin uygun oranlarda bir araya gelmesi koruma bilincinin oluşması ve kalıcı hale gelmesi için olmazsa olmaz bir neden sonuç ilişkisidir.

Arkeolojik mirasın korunması ve bu doğrultuda envanterlerinin hazırlanması ve bu çalışmaların uzman kişilerden oluşacak olan bir ekip tarafından yapılması gerektiği hususları ile ilgili en kapsamlı çalışma, ilki 1969 yılında imzalanan “arkeolojik mirasın korunmasına yönelik Avrupa sözleşmesi” ile gerçekleştirilmiş olsa da 1972 yılında UNESCO tarafından imzalanan “dünya kültürel ve doğal mirasın korunması sözleşmesi” ile ilk olarak kültürel mirasın çağdaş kent yaşantısı ile bütünleşmesi ele alınmıştır. İlerleyen yıllarda bu alanda atılan diğer önemli adımlardan birisi olan ve 1975 yılında yayınlanan Amsterdam Bildirgesi ile de koruma olgusunun başarılı olabilmesi için toplumun her kesiminin katkısının önemi vurgulanmıştır (Karabağ, 2010: 29).

Arkeolojik kalıntıların sergilenirken aynı zamanda da gündelik hayatın bir parçası olarak kullanılması bu alanların kalitesini artırmakla birlikte o alanı kullanan kişilerin hem bilgi sahibi olmasını hem de geçmiş ile bir bağ kurulmasını sağlayarak bir farkındalık oluşmasına katkıda bulunur. Bu alanların terk edilmiş ve yeterli imkânları olmayan virane mekânlar olarak algılanmasının önlenmesi için bilimsel araştırma, koruma, belgeleme ve sunum çalışmalarının interdisipliner bir çalışma ortamı sağlanarak yapılması ve bu doğrultuda projeler hazırlanması gereklidir. Türkiye’de son zamanlarda kentsel arkeolojik alanların sunumuna yönelik çalışmalar yapan bilim insanları olsa da bu uzun ve detaylı bir süreç olduğu için henüz yeterli değildir. Ayrıca bazı aksaklıklar da örneğin mevzuattaki eksiklikler, altyapı çalışmaları, envanter eksikliği, hızlı kentleşme ve parasal sorunlar nedeniyle bu alanlar yavaş yavaş tahrip olmaktadır (Taşçı, 2016: 590-591). Bunlara ek olarak büyük yatırım projeleri kapsamında ortaya çıkan arkeolojik mirasın belgelenerek kaldırılması oldukça yaygın kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki “kazılarak kaldırılan kültür katlarının belgelenmesi, bir kitabın okundukça yok edilen sayfeleri gibidir.” (Tuna, 1998: 43).

Ülkemizde birçok şehirde kentsel arkeolojik alanlar yer almaktadır. Bu alanlar önceden varlığı bilinenler olduğu gibi (Resim 3, 4) sonradan farklı sebeplerle de ortaya çıkabilmektedirler (Resim 1, 2).

Kentsel arkeolojik alanlara ilişkin verilebilecek bazı örnekler;

Resim 1- İstanbul'da Marmaray Metro inşaatı yapılırken kentsel alanda ortaya çıkan arkeolojik kalıntılar (URL 5).

Resim 2- İstanbul'da Beşiktaş metro inşaatında kentsel alanda ortaya çıkan arkeolojik kalıntılar URL 5).

Resim 3-Kentsel arkeolojik alanlara bir örnek olarak Düzce Konuralp Kentsel Arkeolojik Sit Alanı (URL 3).

Resim 4-İzmir Agora Ören yeri Kent içinde kalan Arkeolojik sit alanı (URL 4).

Koruma mevzuatı incelendiğinde, kentsel arkeolojik sit ve bu alanlara yapılacak koruma ve kullanma koşullarının 702 sayılı ilke kararı ile belirlendiği görülmektedir. Ancak bu ilke kararında tüm kentsel arkeolojik sit alanlarına ilişkin genel bir tanım ve müdahale yöntemlerinin olduğu görülmektedir. Farklı dönemlerin özelliklerinin bir arada olduğu kentsel arkeolojik alanlara ilişkin daha detaylı tanımların ve derecelendirmelerin yapılması, bu alanlarda yapılacak olan uygulamaların pozitif yönde gelişmesine katkı sağlayacaktır. Arkeolojik sit alanlarında uygulanan, koruma ve kullanım şartlarının belirlendiği derecelendirme yöntemine benzer bir yöntem bu alanlar için de kullanılabilir. Böylelikle kentsel arkeolojik sitlerin tanımlanması ve korunmasına yönelik daha hızlı ve tanımlı müdahale biçimleri belirlenebilir.

Bu derecelendirmeler; çok katmanlı tarihsel doku yoğunluğu olan alanları¹⁴ I. Derece Kentsel Arkeolojik Sit alanı olarak, modern kent dokusu ve arkeolojik kalıntıların yoğun olarak bir arada gözlemlendiği alanları II. Derece Kentsel Arkeolojik Sit alanı olarak ve arkeolojik kalıntıların yoğun olarak bulunmadığı ya da arkeolojik kalıntıların ortaya çıkması ihtimal dahilinde olan alanları ise III. Derece Kentsel Arkeolojik Sit alanları olarak yapılabilir (Tablo 3).

KENTSEL ARKEOLOJİK SİT ALANLARI		
I.DERECE KENTSEL ARKEOLOJİK SİT	II.DERECE KENTSEL ARKEOLOJİK SİT	III.DERECE KENTSEL ARKEOLOJİK SİT
Modern kent olgusu, sivil mimari örneklerin yer aldığı geleneksel doku ve arkeolojik kalıntıların yoğun olarak bir arada olduğu (önceden var olan veya sonradan ortaya çıkan) çok katmanlı yerleşim alanları.	Modern kent olgusu içerisinde, önceden var olan veya sonradan ortaya çıkan, arkeolojik kalıntıların yoğun olarak bulunduğu (sivil mimarlık örneği bulunmayan) alanlar.	Modern kent olgusu içerisinde, önceden var olan veya sonradan ortaya çıkan, arkeolojik kalıntıların yoğunluğunun ve niteliğinin nispeten az olduğu yerleşim alanları.
Tablo 3. Kentsel Arkeolojik Sitlerde Sınıflandırma ve Derecelendirme (Öneri)		

Tablo-3 te önerilen kentsel arkeolojik sitlere ilişkin derecelendirmelerin yasal olarak uygulanabilmesi için, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 15.04.2005 tarih ve 702 sayılı İlke Kararında yer alan kentsel arkeolojik sit alanlarına ilişkin tanımın revize edilerek; Modern veya yaşayan kentlerde ortaya çıkan ya da varlığı önceden bilinen, 2863 sayılı kanunun 6. Maddesinde açılımı yapılan, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve aynı maddede belirtilen korunması gerekli kentsel dokuların birlikte bulunduğu alanlar olarak düzenlenmesi ve yenilenen tanım gereğince, söz konusu ilke kararının koruma ve kullanıma ilişkin maddelerinin de revize edilmesi gerekmektedir. Böylelikle bu alanların hak ettiği sınıflandırma ve tanımlama sağlanmış olacaktır.

SONUÇ

2863 sayılı kanunun¹⁵17. maddesine göre, bir alanın koruma bölge kurulları tarafından sit olarak ilan edilmesi bu alandaki tüm ölçeklerdeki planların durdurulması anlamına gelmektedir. Bu alanların kullanımının devam edebilmesi için koruma kurullarınca ilk üç ay içerisinde belirlenecek olan geçiş dönemi yapılaşma koşulları sonrasında ilgili idarelerin üç yıl içerisinde koruma amaçlı imar planını hazırlaması ve onaylatması gereklidir. Bazı hallerde ise bu süre uzatılabilmektedir.

Kentsel arkeolojik alanlar özel planlama gerektiren hassas ve özellikli alanlardır. Özellik ve müdahale biçimlerindeki artış, bu alanların korunma ve planlama maliyetlerinin de artmasına neden olmaktadır. Bu nedendir ki arkeolojik alanların ve özellikle de kentsel arkeolojik alanların korunması ve değerlendirilmesi

¹⁴ Farklı dönemlere ait geleneksel yapılaşma ve arkeolojik kalıntıların bir arada olduğu alanlar olarak tanımlayabiliriz.

¹⁵ 23.07.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.

pahalı bir eylemdir. Bu yüzden finansal ve teknik destek sağlanması, yapılan uygulamaların sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir.

Farklı dönemlere ait izler barındıran kentsel arkeolojik doku, yerin kendine has dilini ve kimliğini oluştururken bir o kadar da zenginleştirmektedir. Ancak değişen ve gelişmekte olan dünyada her medeniyet kendinden bir önceki kültürün izleri üzerine kurulurken bazen bu kalıntıları muhafaza etmiş, çoğu zamanda ortadan kaldırmıştır. Artan nüfus, teknolojik ve dönemsel birçok gereksinimden kaynaklı sebeplerden dolayı yerleşim alanları içerisinde kalan kültürel doku tehlike altındadır. Modern yaşamın gerekliliklerini sağlamak orada yaşayan halk için elbette önemlidir. Bir yandan modern yaşamın gerekliliklerini sağlayacak çözümler üretirken bir yandan da orada eskiden beri var olan, kentin temellerini oluşturan ve kimliğinin önemli bir parçası haline gelmiş kültürel yapı taşlarını da önemsemek ve yaşatmak lazımdır.

Arkeolojik alanlar, müdahale edildikleri andan itibaren geri dönüşün mümkün olmadığı yerlerdir. Bu nedenle bu alanlarda yapılacak olan çalışmaların planlı ve programlı bir çerçevede yapılması gerektiği gibi, anlamsız koruma şartları getirilerek toplum hayatından da soyutlanmaması gerekir. Gerekli koruma sağlanamayan alanların tahrip olmasının yanı sıra aşırı korumacı bir yaklaşımla toplum hayatından soyutlanan alanlar da kayıp alanlar olarak karşımıza çıkabilmektedirler. Arkeolojik kalıntılar ve yaşayan kent olgusunun bir bütün halinde hareket etmesi gereken bu yerlerde, arkeolojik veriler aşırı korumacı bir yaklaşımla soyutlanan birer obje olmaktan ziyade kent yaşantısının içerisinde kültürel odak noktaları haline dönüşebilmelidir. Böylelikle iki farklı planlama çabasına gerek kalmaz. Alanın geneline yönelik hazırlanacak olan koruma amaçlı imar planı çalışması hem toprak altında olan hem de yer üstündeki arkeolojik dokunun korunması ve yaşatılması için gereklidir. Bu alanlardaki dinamik yapının devamı sağlanırken arkeolojik nitelikteki kent dokusunun özelliklerinin tanımlanarak yapılarak yaşatılmaya çalışılmalıdır. Bunun yanında da bu alanlardaki bozulmalar ve bunlara neden olan sorunlarında sebepleri belirlenmeye çalışılmalıdır (Madran, Özgönül, 2005: 31).

Kentsel arkeolojik alanlarda koruma olgusu yasalarla sağlanmasına rağmen, korumanın tam anlamıyla başarılı bir şekilde yapılabilmesi için gerekli diğer unsur ise bölgede yaşayan halkın arkeolojik ve kentsel varlıkların bilincinde olması gerekmektedir. Arkeolojik ve kentsel varlıkların, o yörede yaşayan halkın mülki haklarını kısıtlayan unsurlar olmayıp aksine ellerindeki ya da buldukları ortamdaki kaliteyi ve mali değeri artıran öğeler haline dönüştürülmesi korumaya karşı yaklaşımı pozitif yönde etkileyecektir. Yürürlükte olan yasal mevzuatın yaptırımlarının ağırlığı, buna karşın maddi getirisinin olmaması ve halk içinde yanlış gelişen ve büyüyen bilgi kirliliği gibi nedenlerden dolayı gereken ilgiyi görememektedir. İnsanlar sahibi oldukları mülklerin arkeolojik sit potansiyeli taşıması ya da bu ihtimal dâhilinde olmasından bile oldukça çekinmektedirler. Buna neden olan sebeplerin en başında finansal sebepler gelmektedir. Aidiyetlik faktörü de diğer bir bileşendir. Çünkü I. veya II. derece arkeolojik sit olarak belirlenen bir yerde günlük yaşamın gerekliliklerini yerine yetirmek imkânsız hale gelmektedir. Bu nedenle kentsel alanlarda yer alan arkeolojik sit alanlarını, tüm bileşenlerin özellikleri dikkate alınarak sadece I., II. veya III. derece arkeolojik sit olarak belirlemek yerine, alanın özelliklerine uygun koruma ve kullanma şartlarının belirlenmesi koşulu ile kentsel arkeolojik sit alanı tanımının yapılması ve yapılacak uygulamaların da belirlenen koruma ve kullanım koşulları çerçevesinde gerçekleşmesi sağlanmalıdır. Bu nedenle kentsel alanlarda, o yerin doku öğeleri¹⁶de dikkate alınarak uygun derecelendirme ve tanımlar yapılmalıdır.

Kentsel arkeolojik alanlar, geçmişten günümüze kadar farklı dönemlerde kullanım görmüş bir köprüdürler. İnsanların geçmiş ile günümüz arasında bir bağlantı kurabilmesi bu bileşenlerin uygun şekilde sunulması gerekli olduğu gibi geleneksel ve arkeolojik değerlerin oluşmasını sağlayan insan faktörü de bütünün önemli bir parçasıdır. İnsanların olduğu gibi şehirlerin de bir hafızası vardır. Bu hafızanın herhangi bir nedenle kesintiye uğraması bilgi aktarımını olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenle kentsel arkeolojik alanların öğelerinin analiz edilerek doğru aktarım sağlanması önemlidir. Dolayısıyla arkeolojik kalıntılar, geleneksel doku ve modern kent oluşumlarına ilişkin bileşenlerin dengeli bir biçimde yer aldığı bir yöntem kullanılarak yapılan koruma ve kullanım neticesinde, kentsel arkeolojik alanlar iyi bir okul, görsel ve sanatsal açıdan da zengin ve kaliteli bir yaşam alanı haline dönüştürülebilir.

¹⁶ Kentsel arkeoloji çok katmanlı kentlerde olabileceği gibi sadece modern yerleşimlerin olduğu yerlerde de karşılaşılan bir kavramdır.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2010). Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme, *TÜBA-KED*, 8:103-118.
- Ahunbay, Z. (2017). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, (9. Baskı), İstanbul: Yem Yayınevi.
- Belge, B. (2004). Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: *Kentsel Arkeoloji ve Planlama, Planlama Dergisi*, 4:48-56.
- Belge, B., (2017). Planlama Sürecine Kentsel Arkeolojik Değerlerin Dahil Edilmesi Sorunsalı: Tarsus Tarihi Kent Merkezi Örneği, *METU. JFA.*, 34(2):59-91.
- Eres, Z. (2016). *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar*, (1. Baskı), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Karabağ, N.E. (2008). *Kent Arkeolojisi Metoduyla Çok Katmanlı Kentlerdeki Tarihsel Sürekliliğin Çözülerek Korunması: İzmir Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı, İzmir.
- Karabağ, N. E. (2010). Korumanın 20.Yüzyılda Değişen Kapsamı ve Kent Arkeolojisi Kavramının Gelişimi, *Ege Mimarlık, Mimarlar Odası İzmir Şubesi*, S.73.
- Madran, E., Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*, Ankara.
- Milas Belediye Arşivi.
- Özcan Z. (2006). Planlamada Disiplinler Arası İlişkiler ve Kentsel Arkeolojinin Yeri, *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt:21.
- Savrum Kortanoğlu M. (2013). Arkeolojik Sitler ve Derecelendirme Sorunu, *COLLOQUIUM ANATOLICUM*, 12:271-290.
- Sevin V. (1995). *Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, (1. Baskı), İstanbul.
- Taşçı B., Akyüz Levi E. (2016). Kent İçi Arkeolojik Alanlarda Kalıntıların Sunumuna İlişkin Yaklaşımlar: Foça Örneği, *İdeal Kent Dergisi*, 19(7), s.588-627.
- Tuna N. (1994). *Koruma Planlamasında Arkeolojik Alanların Saptanması ve Belgelenmesi, Kent, Planlama, Politika ve Sanat Tarık Okyay Anısına Yazılar*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Tuna N. (1998). Çevresel Etki Değerlendirme Çalışmalarında Arkeolojik Kültür Mirasının Korunması, *Arkeoloji ve Sanat*, 85:39-48.
- Tuna N. (2000). Kentsel Arkeoloji Üzerine, *İdol*, 7:7-13.
- Tuna N. (2003). İstanbul Sur içinde Kentsel Arkeolojik Kültür Mirası, *İstanbul*, 46: 88-93.
- URL 1: <https://kvmmgm.ktb.gov.tr/TR-104410/turkiye-genelinde-derecelerine-gore-arkeolojik-sit-alanlari-istatistigi.html>: Erişim Tarihi: 02.11.2022.
- URL 2: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/zaman-tuneli-gibi-kent-attuda-41884440>: Erişim Tarihi: 05.11.2022.
- URL 3: <https://www.duzceparantez.com/haber/9015570/konuralp-kentsel-arkeolojik-sit-alani-oldu>: Erişim Tarihi: 06.11.2022.
- URL 4: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/izmir/gezilecekyer/agora>: Erişim Tarihi: 06.11.2022.
- URL 5: <https://www.kentselarkeoloji.org>: Erişim Tarihi: 05.11.2022.